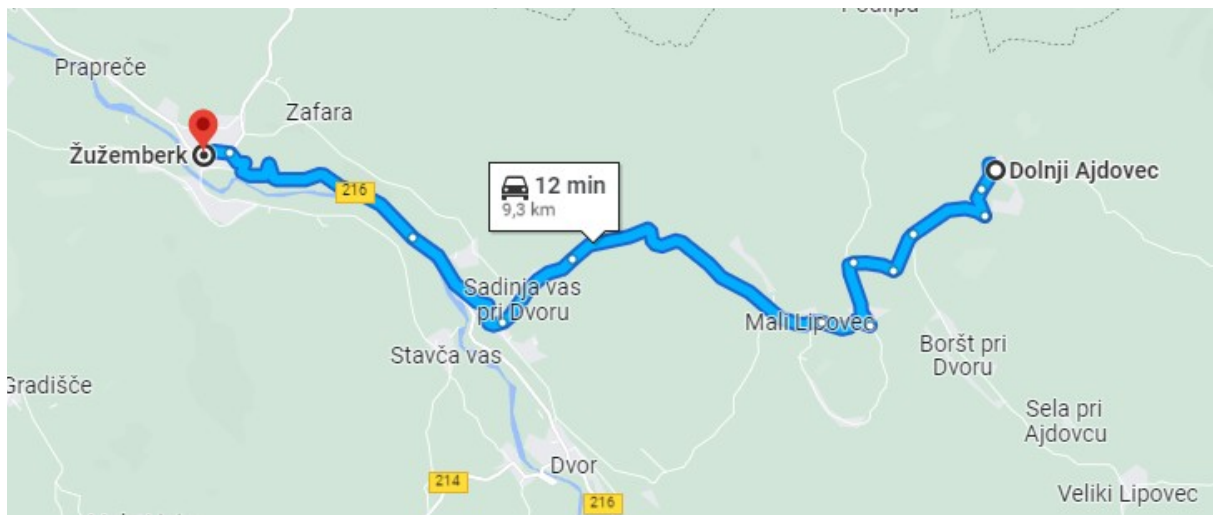

Dolnji Ajdovec

Frata

Dolnji Ajdovec	
 <p>Geografska lega v Sloveniji</p> <p>Koordinati: 45°49'44.85"N 15°0'43.98"E</p>	
Država	 Slovenija
Statistična regija	Jugovzhodna Slovenija
Tradicionalna pokrajina	Dolenjska
Občina	Žužemberk
Površina	
• Skupno	5,12 km ²
Nadm. višina	435,4 m
Prebivalstvo (2020)^[1]	
• Skupno	65
• Gostota	13 preb./km ²
Časovni pas	UTC+1 (CET)
• Poletje (DST)	UTC+2 (CEST)
Poštna številka	8361 Dvor, Žužemberk
Zemljevidi	Najdi.si , Geopedia.si

Vir: Wikipedia

Vir: Google maps

Spominska plošča NOB v domu na Frati, klikni Partizanski spomeniki na Geopediji World:

<https://www.geopedia.world/?>

locale=sl#T281_L2518_F2518:4686_x1666695.480912148_y5752576.828772412_s13_b362

Spomenik NOB na Frati, klikni Partizanski spomeniki na Geopediji World:

<https://www.geopedia.world/?>

locale=sl#T281_L2518_F2518:4685_x1674812.1378531803_y5751659.58443299_s14_b362

Dolnji Ajdovec pred 2. svetovno vojno (Vir: Slovenski etnografski muzej)

Dom na Frati danes.

Na mestu, kjer danes stoji Dom Frata, je v 19. stoletju stala lovska koč, ki je bila leta 1942 požgana do tal. Po vojni so koč obnovili in postavili nov dom, ki so ga pozneje preimenovali v Turistični dom Frata. Na tem mestu se je 29. oktobra 1941 zbrala skupina domoljubov in ustanovila Novomeško partizansko četo. Sestavljali so jo prostovoljci z novomeškega območja in tudi od drugod.

Borci Novomeške partizanske čete so bili: Ivan Bartolj, Srečko Berlič, Anton Čokan, Maks Henigman, Štefan Iskra, Leon Kavšek, Franta Komel, Mihael Krištof - Miha, Ciril Kulovec - Čiro, Franc Majcen - Franček, Milan Merčjak - Iztok, Jože Murn - Pero, Franc Novina, Stojan Oprešnik, Franc Picelj - Luka, Anton Potočar, Srečko Preželj, Jože Sašek - Devi, Jože Slak - Silvo, Ivan Stariha - Janko, Janez Šalehar - Peter, Nikola Šilih - Boris Nikič, Tomaž Škufca - Gandi, Edvard Valantan - Edi, Božidar Verce - Dare (Vir: Terezija, T., Novomeška partizanska četa, Dolenjski muzej Novo mesto, 1989)

Prva naloga novoustanovljene čete je bila napad na mejno nemško postojanko na Bučki, prvo organizirano akcijo partizanskih čet proti nemški vojski na slovenskih tleh.

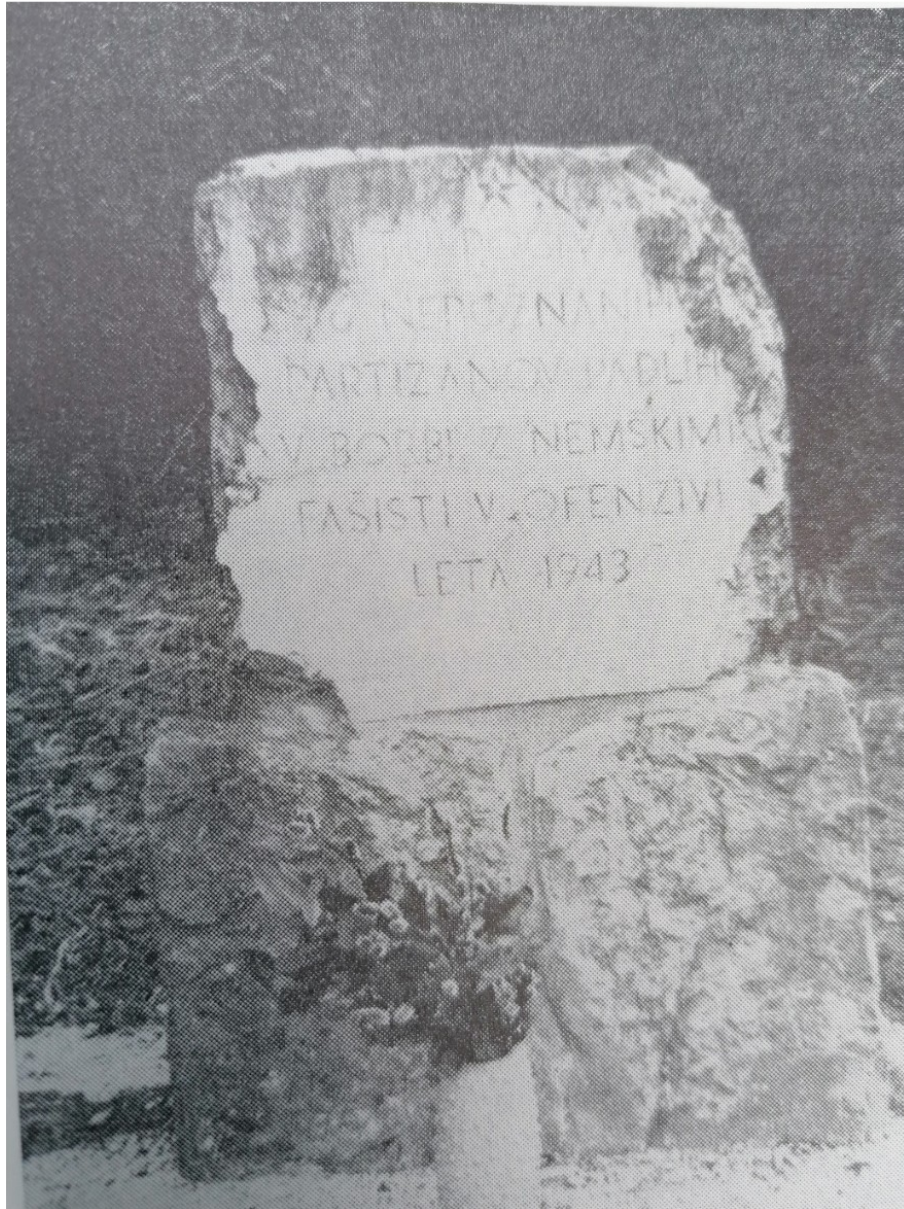
Dan ustanovitve Novomeške partizanske čete je Mestna občina Novo mesto izbrala za svoj spominski dan. Na Frati, kjer so se zbirali prvi dolenjski partizani, so pokopani borci, ubiti v bombardiranju oktobra 1942 in padli v bojih oktobra 1943. Grobišče je bilo urejeno leta 1952, v njem pa je pokopano 35 partizanov, pobitih aktivistov in sodelavcev Osvobodilne fronte. Leta 2020 je bil spomenik obnovljen.

Spomenik stoji na jasi ob robu gozda, približno 150 m od planinskega doma na Frati, Dolnji Ajdovec 20.

Spominski kamen na Frati ob robu gozda, kjer so pokopani štirje partizani, žrtve bombnega napada na Frato 8. oktobra 1942. Grobišče je uredil in spominski kamen postavil okrajni odbor ZB NOV Novo mesto.

Vir: Občinski odbor ZZB NOV Novo mesto 1972, Spomeniki naj govore, str. 57.

Spominski kamen na Frati, posvečen šestim neznanim partizanom, padlim v nemški ofenzivi jeseni 1943. Postavil ga je pokrajinski odbor ZB NOV Novo mesto.

Vir: Občinski odbor ZB NOV Novo mesto 1972, Spomeniki naj govore, str. 95.

Spominski kamen desno od planinskega doma na Frati z imeni dvanajstih borcev, osmih aktivistov in dveh talcev ter z napisom »Lovska zveza Novo mesto za domovino padlim lovcem 1941-1945«. Vir: Občinski odbor ZZB NOV Novo mesto 1972, Spomeniki naj govore, str. 134.

Frata pri Ajdovcu

Vir: Srečko Kodre, Vstaja v mojem kraju 1941-1942

Spominska plošča na obnovljenem domu na Frati z napisom »Obnovljena »Frata« je posvečena spominu vseh borcev NOV in aktivistov OF, ki so se med NOV tu zbirali in se usposabljali za trdo borbo in žrtvovali svoja življenja za osvoboditev«. Vzidal jo je okrajni odbor ZB NOV Novo mesto. Vir: Občinski odbor ZZB NOV Novo mesto 1972, Spomeniki naj govore, str. 132.

Na Brezovi rebri in Malem vrhu

Za zbirališče novih skupin partizanov je bila izbrana Auerspergova gozdarska kočna na Frati pri Brezovi rebri, kjer se je pri logarju J. Zupančiču že od poletja 1941 zadrževal v ilegali Jože Slak-Silvo, po napadu na Bučko pa tudi ranjeni Edi Valant iz Zuzemberka ter ilegalec Rudo Zupanc iz Dolenjskih Toplic. Prva skupina Novomeščanov je odšla v partizane 5. in 6. januarja. Del teh je 5. januarja zvečer odšel po stranski poti za progo v Mirno peč, 6. januar predanil pri Rupenovih in zvečer istega dne skupaj s tremi partizani iz Mirne peči oziroma okolice v snežnem metezu odšel na Frato. Tam so se sešli z ostalo trojico Novomeščanov, ki so prišli preko Prečne in Suhorja nad gradom Luknja. V noči na 8. januar se je vsa skupina premaknila v oglarsko bajto na Kulovih selih in se združila s skupino iz Dolnje Straže, Gorenjega polja in Podturna. Nekako sredi januarja so se vsi, šestnajst po številu, premaknili v zaselek Mali vrh nad Globodolom in se tam združili s šentjernejsko skupino, ki je odšla na pot že na Silvestrovo 1941. Na Mali vrh je poleg nekaterih posameznikov prišla še skupina iz Jurke vasi. Do 25. januarja je njihovo število naraslo na štirideset partizanov. Solsko taborišče na Malem vrhu je imelo svoje poveljstvo, ki so ga sestavljali: Dušan Svara - Dule Mornar kot komandir, Drago

Florjančič iz Sentpetra (Otočec) kot namestnik komandirja in Franc Prhne - Pavel Gorjanc iz Sentjerneja kot politični komisar. 24. januarja je prišel iz Nemške vasi pri Ponikvah v taborišče Jože Prija-

Janko

telj - Slobodan. Ker se je prav tega dne komisar Prhne po nesreči obstrlel s pištolo in so ga morali prepeljati v novomeško bolnišnico v oskrbo k dr. Ignaciju Pavliču, je bil Jože Prijatelj izbran za komisarja.

Ves ta čas je bolj ali manj snežilo. Da bi bilo taborišče varnejše, so z Malega vrha odšli v gozd na Kamenskem vrhu nad Velikim Lipovcem in Kulovimi seli ter si izkopali večjo zemljanko. V njej so zaradi mraza mogli prebiti le eno noč, nakar so se zopet vrnili na Mali vrh. Zveza s taboriščem je bila preko Mirne peči, kjer jo je do svojega odhoda v partizane vzdrževal Adi Osterc, s Frato pa tudi preko Suhorja pri Prečni, kjer je oskrbovala zvezo družina Jarc.

V nedeljo, 18. januarja, je bil v gostilni pri Kresalu na Rdečem kalu sestanek, katerega se je udeležilo približno 18 aktivistov iz Mirne peči, Trebnjega, Ponikev in Novega mesta, iz partizanskega taborišča pa Jože Slak-Silvo in Ivan Kovačič-Efenka.

Slovesnost ob otvoritvi spomenika na Frati leta 1952.

Mogočna četa z Dvora je prikorakala na Frato

Stari partizani na Frati — Adi Osterc, Mara Rupena in tov. Slapšak (z očali)

V prijetnih pogovorih znancev in prijateljev je čas hitro potekal

Vir:Dolenjski list št. 38, september 1952

K spominom na Frato

Priloge za obnovitev koč na Frati so zbadile muzikak spomina na to partizansko postojanko, ki je služila osvobodilnemu gibanju na Dolenjskem kot eno prvih in najvažnejših oporišč v letih 1941 in 1942. Partizanska javka, kraj važnih političnih in vojskih odločitev, predvsem pa gostoljubno zavetje prvih partizanov in aktivistov — to bi bili najkrajši in najskromnejši podatki o Frati. Dovolj, da se globoko vtisne v spomin vsem, ki jih je kdaj sprejela pod svojo streho in da za vselej ostane zapisano njeno ime v zgodovini osvobodilne borbe.

Čez teden dni bo na Frati odprta nova koča. Partizanska Frata bo spet sprejela stare znance. Na novem domu bo odkrita spominska plošča. Ob tej priliki bo oživel muzikak že obledel spomin na dogodke pred šestimi, enajstimi leti. Vsakdo, ki je takrat spoznal Frato, bo pridjal drobce svojih spominov in vtisov — in iz vseh bo oživela celotna podoba, ki zasluži, da jo ohranimo.

BOGDAN OSOLNIK

Ljudstvom, ki so jim ga partizani prebudili in izrgali iz rok. Politični delavci — partizani — smo se znašli pred izredno težkimi nalogami. V predelih, preko katerih je že šla ofenziva, je bilo treba obnovljati organizacije, dvigati zaupanje ljudstva in preprečevati širjenje belogardizma. Bela garda je namreč z grožnjami in s parolo o obrambi vere zapelevala ljudi in jih pograbila v bratomorno klinje. Na terenu so se pojavile oborožene belogardistične tolpe, dostikrat celo s partizankami na glavah, tako da je bilo kretanje po terenu zelo oteženo. Bila je to trenutno najtežja situacija v razvoju Osvobodilne fronte na tem terenu, iz katere pa smo kmalu nato izšli kot zmagovalci, ko so novoustanovljene partizanske brigade ponovno očistile večji del Dolenjske. V tistih dneh okupatorske ofenzive — oktobra 1942 — je bila najprej bombardirana, potem pa požgana tudi Frata.

preko naju, tako da nisem vedel, ali je padla zadeta ali ne. Ves prostor je napolnil dim in prah in smrad po eksploziji, obsuli pa so naju drobci lesa in opeke.

Ko sva se prav zavedla, sva stekla iz kuhinje in se spustila po stopnicah. Avion se je še obrnil in se spet približeval. Ustavila sva se najprej pod bližnjimi smrekami in opazovala njegovo smer, nato pa sva se prevallila še nekaj metrov nise. Ko so med smrekami zatreskale nove bombe — topat manjše, toda po več hkrati, druga za drugo — naju niso več dosegle. Avion je potem še precej dolgo z mitraljezom obstreljeval Frato in okolico.

Posledice bombardiranja so bile hude. Bomba, ki je udarila pred hišo, je ob teptki ubila dva tovariša, dva pa težko ranila. Na mestu sta obležala mrtva dva tovariša iz Sandorjeve patrile — mislim Božič in Čudovan — tretji — Devetak in Slapjak pa sta bila prav tako smrtno zadeta. Bomba je priletela naravnost med nje. V roko sta bila ranjena Ivan Ribič-Johan iz Karteljevega in Franček List-Marko. Ivana Gorjupa je krogla iz mitraljeza prestrelila samo uho, bomba, ki je priletela pred Jožeta Slaka, pa na srečo ni eksplodirala.

Ranjenecem je takoj pomagal Stefan — Dušan Jerob, nato pa sta prišli iz grada še tovarišica Marta Saveti, medicinka in bolničarja Zenka. Storili so vse, kar je bilo v teh pogojih mogoče. Vendar je še en ranjenec kmalu umrl, a tudi Slapjakovo stanje je bilo čisto brezupno, čeprav je bil še pri polni zavesti. Brezupnost položaja je stopnjevala okolnost, da so bile zaradi ofenzive odrezane bolnišnice na Rogu in da smo bili odrezani tudi od drugih sektorjev, zato ni bilo prav nikake možnosti za temeljitejšo zdravniško oskrbo.

Nikdar ne bom pozabil poslednjega razgovora z Venetom Slapjakom, svojim stariim prijateljem in nekdanim sovoščem... Zeleni je zagotovila, da bo še zdrav, želel je priti domov v svobodo! Njegove bolečine so bile vedno hujše, Marta in Zenka, pa tudi Stefan, ki je vedel dosti o medicini, so bili mnenja, da je edino, kar lahko storimo zanj, to, da mu olajšamo in skrajšamo smrtni bol. Tako so se na Frati tega dne zaprli štirje novi grobovi...

Markova rana na roki ni bila tako težka. Težja je bila rana Johana iz Karteljevega. Zvečer smo ga nekaj časa vodili, nato pa nesli preko železniške proge proti Hmelniku, da bi se zdravil v bližini svojega doma. Da bi mu olajšali bolečine, smo ga pred odhodom čez progo pri Udovcu na Vrhom napolnili z žganjem. Po vsem težkem doživljanju tistega dne smo se ponoči znašli še v smetno-remni situaciji, ko so je Johan tik pred progo, zastraženo z bunkarji in patrolami, predramil in pričel vriskati ter psovati Labe. Komaj smo ga umirili in srečni privedli v Karteljevo.

Obnovljena logarnica na Frati, ki bo v soboto 12. septembra 1952 popoldne slavnostno odprta, na njej pa odkrita spominska plošča.

Te vrstice so samo tak drobce mojih spominov na Frato in sicer na čas neposredno pred njenim uničenjem.

Posebno živo je bilo na Frati v času osvobodilnega gibanja na Dolenjskem spomniti in poleti 1942. Na Frato so se stekale kurliske zveze od vseh strani, aktivisti iz vseh delov novomeškega okrožja so imeli tu javko in knjižnico. Sem so prihajali novi tovariši v partizane, a dogajalo se je celo, da so jih prihajali obiskati njihovi svojci iz drugih krajev Slovenije. Okrožni komite KP in okrožni odbor OF, štab Vzhodnodolenjskega odreda in aktivisti mirnodolenjskega področja smo bili

Ce se prav spominjam, smo bili 8. oktobra 1942 na Frati poleg stalnih prebivalcev Zupančičevih zbrani še naslednji aktivisti novomeškega okrožja: Jože Slak iz Dobriča — narodni boroj, Dušan Jerob-Stefan, Ivan Gorjup, Franček List-Marko, Jerica, Mara Rupca in jaz. Pridružil se nam je še Vene Slapjak, aktivist OF na delu v stiškem okrožju, in Oskar Venturini-Sander s svojo patrolo, ki je prišla z neko posebno nalogo. Nedaleč od Frate je laboriralo v gozdu nekaj tovarišev iz bivšega Zapadnodolenjskega odreda in Levstičevega bataljona.

Opoldne nas je pri kosilu — jedli smo gobe — ki smo jih sami nabrali — zmotilo brenenje aviona. Nismo se

zlasti pogosti gosti na Frati. Tu so bile mnoge seje in posvetovanja, razgovori in sestanki. Posebno važen je bil sestanek aktivistov novomeškega okrožja po partijski konferenci na Logu, katerega so se udeležili člani CK KPS in izvršnega odbora OF, med njimi tovariš Leskošek in Kidrič. Med posvetovanjem smo razpravljali o novih oblikah delovanja reaktive na Slovenskem, posebno o pojavih vsebolj očitnega belogardističnega izdajstva.

Tovariš Kidrič nam je analiziral družbene korenine narodnega izdajstva, cilje in metode borbe sovražnikov ljudstva in predložil svojo odločilnost bitke, ki se je hkrati z borbo proti okupatorju še razvnela tudi z domačimi izdajci. Po sestanku nam je Matej Bor prečital nekaj svojih pesmi — med drugimi: »Podgalačevu suknoju«, ki je nastala prav tiste dni. Kakor nam je prvi kontakt z voditelji ljudske vstaje na osvobojenem ozemlju razmahnil obzorje našega političnega gledanja, tako nam je pesnikova beseda razvnela domovinsko čustvo. — To je bil eden najlepših dogodkov na Frati v tistih dneh. Takrat se je o Frati že govorilo daleč naokrog, zlasti po osvobojenem ozemlju. Ljudski glas po dolini je celo preplelele te govornice z tajinstvenimi predstavami, v katerih je bilo tudi markski pretiranega ali celo netočnega. Vse to ni moglo dolgo ostati skrivno okupatorjem. Tudi izdajci so opravili svoje.

Navzlic vsemu Italijani dolgo časa niso mogli Frati do živega. Vsak pokušaj prodora iz Novega mesta, Siraže ali Soteske je bil odbit. Bilo je dokaj veselih zgodb o tem, kako je Gasperjeva četa, ali kako so celo posamezne patrle podile Italijane v bog. Zato na Frati ni nikdar manjkalo šale in pesmi. Končno so se Italijani odločili za napad iz zraka.

Bilo je to v jeseni 1942, v dnevih, ki so bili za razvoj osvobodilnega gibanja na Dolenjskem med najtežjimi. Okupator je vržal ogromne sile v boj proti našemu osvobojenemu ozemlju. Najprej je napravil ofenzivo na Rog, da bi uničil glavno partizanstva in vodstvo osvobodilnega gibanja, nato pa so sledili sunki na ostale sektorje Dolenjske. Z ogromno vojaško premočjo in s sodelovanjem domačih izdajalcev je okupatorju uspelo zavzeti osvobojeno ozemlje. V vaseh, kjer se je še pred kratkim glasila vesela fantovska pesem, kjer si je ljudstvo že gradilo svojo novo oblast, se je razvnel jok in stok mater, žena in otrok. Italijani so požigali, pobijali in vodili ljudi v taborišča — brez usmiljenja. Organizatorji belogardizma so si meli roke, priprani, da je konec partizanstva in da jim bo okupator povrnil oblast nad tem

— zmožno brnenje aviona. Nismo se v začetku mnogo ozirali nanj. Toda krotil je vztrajno nad okolien Frate — in to je bilo nekaj nenavadnega. Ko smo pojedli, so se nekateri tovariši umaknili pod bližnje smreke, drugi pa so stopili pod visoko, košato tepko ob hiši. V kuhinji sta ostala samo Mara, ki je pomivala posodo, in jaz.

Nenadoma je zabrel avion čisto ob blizu v oglušujočem letu, nizko nad hišo. Bilo je jasno, kaj namerava. Z Mara sva se nagnosko vrgla v nasprotni kot kuhinje, v prostor med štedilnikom in steno, v edini zaklon. V istem trenutku so v zraku že zaživžgale bombe. Ena ali dve sta padli pred hišo, tretja pa je tresčila v nasprotni vogal. V istem hipu, ko sem zahtul Marini padec, se je razlegla eksplozija, udaril je zračni puh in zaživžgali so drobci

Toda z bombardiranjem 8. oktobra še ni bilo konec življenja na Frati. Se vedno je ostala kurirska javka in še vedno, čeprav bolj oprezno, smo prihajali na njo tudi aktivisti. Sele proti koncu meseca, okrog 20. oktobra, so pridri Italijani in belogardisti ter jo zažgali.

Z nasprotnega hriba, z Grčvrha, smo s Štefanom opazovali ogenj na Frati. Bilo nam je žal, da jo izgubljamo. Ni je bilo mogoče rešiti! Toda, ali niso vsepovsod goreli slovenski domovi? A navzlic vsemu se je naša borba širila, prenašala v nove kraje in neuničljivo razvijala! Italijani in belogardisti so zavzeli Frato in jo požigali — toda nikdar niso mogli uničiti osvobodilnega gibanja, v katerem je tudi Frata postala znamenita.

Iz prvih dni Gubčeve t

Kolona se vije skozi gozdove v temo. Mirza decembrska noč je prevečla vejevje z ivjem in mesečina se je razlivala nad pokrajino.

Bližajo se cilju. Ostra povečja padajo v noč in brigada prične obkoljevati vso. V njej so se ugnedili belogardisti, oskrnili so cerkev, napravili iz nje bunker, ki naj bi ščitil fašistične slobince na naši zemlji.

Bataljon je zavil na levo. Ze na hriščtu nad vasio je naletel na sovražno zasedo, katera je po nekaj strelih zbežala v postojanko. Kakor plaz so se vsuli borci, ni bilo stila, ki bi jih zadržala. Ze v prvem navalu so izrinili sovražnika iz »farovža«. Belogardisti so se zatekli v cerkev in prosvetni dom. Bitka postaja vse arditēja. Ozračje se stresa od eksplozij, bombe padajo kakor toča, žareče krogle rišejo svetle črte v temno noč.

Sovražnik nudi iz cerkve ardit odpor. Javijo se prostovoljci bombaši.

Kolar, »Jaka« in Omerza se splazijo z bombami v rokah proti zidu. Naši mitraljezi z ognjem ščitijo napadalce. Blizu zidu so, belj jih niso opazili. Jaka se požene. Močna eksplozija strese cerkev, krik in stok se mešata z detonacijami.

Cerkev je zavzeta. V temo skoči nekaj mož proti prosvetnemu domu poslednjemu bunkerju izdajalcev. V cerkvenem stolpu pa se še vedno oglašava sovražna breča, ki zapira Gubcem pot. Treba bo zažgati zvonik. Knašu šine plamen in breča utihne. Kako velika slepota izdajalcev! V snegu leže borci za svobodo, pogum in hrabrost jim daje ljubezen do domovine, za cerkvenimi zidovi pa šepi bedni izdajci, ki se zalivajo z vinom, da bi mogli vztra-

jati v svoji slepoti. Sele ognjeni zublji so strli njihov odpor.

Pot je odprta in obroč se stiska okoli prosvetnega doma, kamor so se zatekli iz ostalih poslopj ter od tam dajali poslednji odpor. Močnemu zidovju naši mitraljezi niso kos. Franci, Jaka in Omerza se splazijo s sopi slame k domu, da bi ga zažgali. Sovražnik jih opazi in obsuje z ročnimi granatami. Kljub temu našim junakom uspe zažgati cstrešje.

Navalu naših borcev je postojanka podlegla. Ajdovec je bil zavzet in nad 80 domačih izdajalcev je plačalo svoje izdajstvo z življenjem.

PRVIC NAD ŽUŽEMBERK

Po tem pevem in večjem uspehu, ko je brigada dokazala, da zaslužno nosi ime velikega voditelja kmečkega punta je krenila napadati postojanko Žužemberk, kjer so bili močno utrjeni belogardisti in fašisti. Glavna brigada je imela nalogo likvidirati posinjanko, katera je brez dvoma trd oreh za partizane, ki takrat še niso razpolagali s težkim orožjem, dočim so bili ostali v zasedah v smeri Zagradca, Novega mesta in Trebnjega, da bi preprečile morebitno sovražno intervencijo.

Mraz zimske noči je rezal v kosti borcev. Mesec je hitel v daljavo. Nekje je zaskovikal skovir in pretgal tišino nad dolino Krke, ki je počasi in leno tekla dalje. To smirno tišino je nenadno pretrgal »jurit«, ki se je pomešal s silovitim drdranjem strojníc in strelj pušk. Ogneni jeziki iz sovražnih bunkerjev so sikali med plazom naših borcev, ki so drveli skozi peklenski ogenj. »Naprej, jurit!« sta dajala duška svojemu besu Golobov Pavle in Cimpermanov Lojze, ki sta med prvimi z bombami zadušila

Vir: Dolenjski list, št. 36, september 1952

Tradicionalni nočni pohod na Frato v spomin na ustanovitev prve novomeške partizanske čete.

Vir: Radio Krka, Dolenjski list, TV Vaš kanal

Polaganje vencev.

Spomenik na Frati pred obnovo

Spomenik na Frati po obnovi

Sredstva za obnovo spomenika leta 2020 so prispevali: Občine Žužemberk, Straža in Trebnje, podjetje REM, d.o.o., Trebnje, Zveza lovskih družin Novo mesto, Združenje borcev za vrednote NOB Novo mesto, Občinski odbor ZB za vrednote NOB Žužemberk in Območno združenje slovenskih častnikov Novo mesto.

OO ZB za vrednote NOB Žužemberk, april 2023